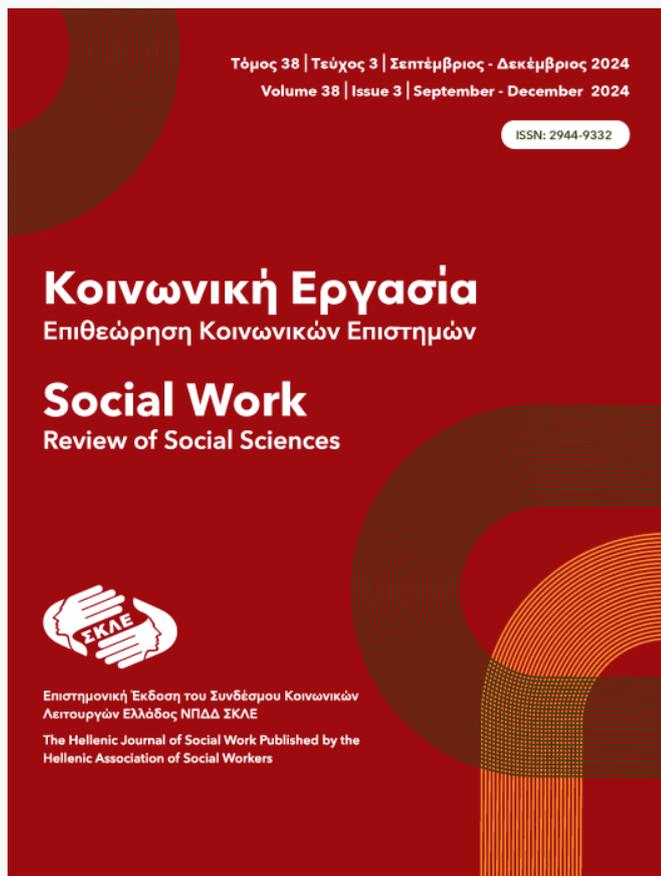

Κοινωνική Εργασία. Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών

Τόμ. 38, Αρ. 3 (2024)

3/2024

Εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα

Παναγιώτης Πεντάρης

doi: [10.12681/socialwork-rss.37384](https://doi.org/10.12681/socialwork-rss.37384)

Copyright © 2024, Παναγιώτης Πεντάρης

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πεντάρης Π. (2024). Εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα. *Κοινωνική Εργασία. Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών*, 38(3), 11–31. <https://doi.org/10.12681/socialwork-rss.37384>

Εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα

Πεντάρης Παναγιώτης¹

¹ Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας και Θανατολογίας Goldsmiths Πανεπιστήμιου του Λονδίνου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στις 15 Φεβρουαρίου 2024, υπερψηφίστηκε ο Ν5089/2024, νομιμοποιώντας τον γάμο για όλα τα άτομα, χωρίς διακρίσεις, και αναγνωρίζοντας την οικογενειακή σχέση των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων με τα παιδιά τους. Αυτός ο νόμος αναγνωρίζει τα δικαιώματα τόσο των παιδιών σε οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς όσο και των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, και σταματά τις κρατικές διακρίσεις στη βάση του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου. Το παρόν άρθρο παρουσιάζει τα αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας με ημι-δομημένες συνεντεύξεις, η οποία πραγματοποιήθηκε με 73 ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα από τον Ιούνιο 2023 έως τον Ιανουάριο 2024. Η έρευνα εστίασε στις εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων, και οι άξονες που αναδύθηκαν ήταν η υποστήριξη, η συμπερίληψη και οι προκλήσεις. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα δείχνουν πως οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς υποστηρίζονται από τις ΜΚΟ και το φιλικό τους περιβάλλον, όχι όμως και από το οικογενειακό τους περιβάλλον ή τους κρατικούς μηχανισμούς. Έπειτα, η έρευνά μας δείχνει τις γονεϊκές ανησυχίες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων σχετικά με τα σχολικά περιβάλλοντα και το βαθμό συμπεριληπτικότητας που οι οικογένειές τους βιώνουν. Τέλος, πολλές από τις προκλήσεις που οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και οι οικογένειές τους αντιμετωπίζουν πηγάζουν από την έλλειψη νομικής αναγνώρισης των οικογενειακών δεσμών με τα παιδιά τους. Αρκετές από αυτές τις προκλήσεις βρίσκουν απάντηση με τις πρόσφατες αλλαγές στον Αστικό Κώδικα, ενώ άλλες παραμένουν ανεπίλυτες. Η παρούσα έρευνα αποτελεί την πρώτη ποιοτική μελέτη εμπειριών ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα, με σκοπό να εισφέρει στη γνώση του επαγγέλματος της Κοινωνικής Εργασίας.

Λέξεις-κλειδιά: ΛΟΑΤΚΙ+, γονεϊκότητα, συμπερίληψη, παιδιά, ισότητα

Στοιχεία Επικοινωνίας: Δρ. Παναγιώτης Πεντάρης, Panagiotis.Pentaris@gold.ac.uk

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια πρόοδος της ελληνικής κοινωνίας προς μια πιο ενδεδειγμένη προσέγγιση στα ανθρώπινα δικαιώματα και συγκεκριμένα αυτά των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ+. Για παράδειγμα, το 2005, με το νόμο 3304/2005 με τίτλο, «*Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού*», το κράτος έθεσε κριτήρια για την καταπολέμηση των διακρίσεων στο τομέα της απασχόλησης και της εργασίας. Ακολούθησε το 2009 ο νόμος 3769/2009, ο οποίος αφορούσε στην καταπολέμηση των διακρίσεων σχετικά με την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Λίγο αργότερα, ο νόμος 4144/2013 έκανε αναφορά στον επαναπροσδιορισμό του φύλου στη ληξιαρχική πράξη γέννησης, ενώ με το νόμο 4356/2015, νομοθετήθηκε το σύμφωνο συμβίωσης για ομόφυλα ζευγάρια, και με το νόμο 4538/2018 ορίστηκε ο θεσμός της αναδοχής ως επιλογή και για ομόφυλα ζευγάρια¹ στην Ελλάδα.

Παρά τα θετικά βήματα, τα περιστατικά έντονης βίας, εκδήλωσης ΛΟΑΤΚΙ-φοβίας και κακοποιητικού λόγου παραμένουν ένα κοινωνικό φαινόμενο, με συγκριτικά μεγεθυμένες περιπτώσεις στο δημόσιο λόγο, από εκκλησιαστικούς και πολιτικούς εκπροσώπους κατά τη διάρκεια συζητήσεων για το νομοσχέδιο που κατατέθηκε στη Βουλή στις 24 Ιανουαρίου 2024. Το νομοσχέδιο αυτό αφορά σε ένα κείμενο ζήτημα που επηρεάζει οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, και συγκεκριμένα την ισότητα στον γάμο αλλά και νομική αναγνώριση σχέσεων παιδιών και γονέων του ΛΟΑΤΚΙ+ πληθυσμού. Στο στόχαστρο του δημόσιου και κακοποιητικού λόγου του τελευταίου διαστήματος (μεταξύ Σεπτεμβρίου 2023 και Ιουλίου 2024), βρίσκονται οι οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τα παιδιά τους. Οι προσβλητικοί χαρακτηρισμοί και οι λεκτικές επιθέσεις αυτού του βεληνεκού σαφώς και δημιουργούν ένα κλίμα μισαλλοδοξίας σε ένα μέρος του πληθυσμού και οδηγούν στην παραβίαση των αρχών της συμπερίληψης, του αλληλοσεβασμού, και της κοινωνικής δικαιοσύνης, αρχές οι οποίες χαρακτηρίζουν το ρόλο και σκοπούς της Κοινωνικής Εργασίας.

Το παρόν άρθρο είναι μία επιστημονική αναφορά ερευνητικών δεδομένων που μας αποδίδουν συστηματικά τις βιωματικές εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων που ανατρέφουν τα παιδιά τους στην Ελλάδα, με σκοπό την εμπειρική αναγνώριση των διλημάτων και προκλήσεων που βιώνουν αυτοί οι γονείς και οι οικογένειές τους. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως η μελέτη αυτή προηγήθηκε της πιθανότητας ενός νομοσχεδίου και κρατικής παρέμβασης, αλλά παρόλα αυτά η ερευνητική αναφορά συμπίπτει με την Ολομέλεια της Βουλής, στις 14-15 Φεβρουαρίου 2024, για την ψήφιση του νομοσχεδίου περί ισότητας γάμου και νομικής αναγνώρισης σχέσεων γονέων και παιδιών, καθώς και του δικαιώματος ομόφυλων ζευγαριών στην παιδοθεσία (Ν.5089/2024 – Τροποποίηση Άρθρου 1350 του Αστικού Κώδικα). Βάση αυτού, η μελέτη αναφέρεται και στην έλλειψη έννομης σχέσης γονέων και παιδιών και στον αντίκτυπο που αυτή έχει σε ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τις οικογένειές τους, καθώς η ψήφιση ενός νομοσχεδίου προϋποθέτει περαιτέρω εργασίες για την πλήρη εφαρμογή του, συμπεριλαμβανομένων εκπαιδύσεων, και δράσεων ενημέρωσης (Webber et al., 2018).

¹ Για το σκοπό αυτού του άρθρου, χρησιμοποιείται ο όρος «ομόφυλα ζευγάρια». Αναγνωρίζεται πως και ο όρος «ομοφυλόφιλα ζευγάρια» χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία και στις πρακτικές της Κοινωνικής Εργασίας. Ο όρος «ομόφυλα ζευγάρια» είναι πιο ακριβής, καθώς αναφέρεται σε όλα τα ζευγάρια με το ίδιο φύλο αλλά όχι απαραίτητα ομοφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό. Ο όρος «ομοφυλόφιλα ζευγάρια» σε αντίθεση αναφέρεται μόνο σε ζευγάρια που έχουν ομοφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό

ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα

Η ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα δεν είναι κάτι νέο ούτε ξένο στις ανθρώπινες κοινωνίες. ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα αποκτούσαν και μεγάλωναν πάντα παιδιά (Goldberg, 2010; Lev, 2004; Mezey, 2015). Η έλλειψη κοινωνικό-νομικής αναγνώρισης ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτοτήτων, όμως, και η ποινικοποίηση αυτών μέχρι και τα μέσα του 20ου αιώνα παγκοσμίως, όπως και στην Ελλάδα, δεν επέτρεψαν τη σωστή καταγραφή δεδομένων ή την ελευθερία έκφρασης οικογενειακών δεσμών. Η ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα άρχισε να απασχολεί περισσότερο τις δικαστικές αίθουσες μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο και σε περιπτώσεις όπου άτομα ζητούσαν τη γονική μέριμνα των παιδιών τους έπειτα από διαζύγιο επειδή αυτοπροσδιορίστηκαν ως ΛΟΑΤΚΙ+. Μόνον μετά τις αρχές του 1970, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), κάποιοι δικαστές επικύρωναν τη γονική μέριμνα σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, με την προϋπόθεση ότι δεν θα συζούν με κάποιον/κάποια σύντροφο/συντρόφισσα, αλλά και πως δεν θα εμπλακούν σε «ομοφυλοφιλικές δραστηριότητες» (<http://familyequality.org>). Εν μέσω της έξαρσης του δημόσιου διαλόγου και διεκδίκησης ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιωμάτων στην ΗΠΑ, ένας γκέι άνδρας, ο Bill Jones, το 1968, έγινε ο πρώτος άνδρας μονογονέας που υιοθέτησε² παιδί στην Καλιφόρνια, ενώ το 1979, στην ίδια Πολιτεία, το πρώτο ζευγάρι γκέι ανδρών υιοθέτησε παιδί. Έκτοτε ξεκίνησε μία σειρά αλλαγών και κρατικών και προνοιακών παρεμβάσεων, όχι μόνο στις ΗΠΑ, αλλά σε πολλά έθνη, ειδικά σε ανεπτυγμένες χώρες, που οδήγησαν σε ολοένα και πιο θετικές εξελίξεις.

Έχουν υπάρξει πολλές αλλαγές στις οικογενειακές μορφές τα τελευταία 70 χρόνια, και οι οποίες περιλαμβάνουν τον πολιτικό γάμο, την αύξηση των διαζυγίων, την αύξηση των παιδοθεσιών και των ανάδοχων οικογενειακών μορφών, καθώς και τις διακρατικές παιδοθεσίες και την περίπλοκη χρήση τεχνολογικών μέσων για την απόκτηση παιδιών (Farr et al., 2020; Pertman, 2011; Pinsof, 2002). Επιπλέον, τις τελευταίες δεκαετίες υπάρχει μεγαλύτερη ορατότητα και κοινωνική αναγνώριση των τρανς γονέων, όπως και ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στο σύνολο (Brill & Pepper, 2022; Lev, 2013; Malpas, 2006). Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα που αποκτούν παιδιά με τη μέθοδο της παιδοθεσίας είναι πιο ανοιχτά στην πιθανότητα παιδοθεσίας από άλλη εθνικότητα, στην παιδοθεσία παιδιών με αναπηρίες, ή στην παιδοθεσία δύο ή περισσότερων παιδιών που είναι αδέρφια (Downing et al., 2009; Farr et al., 2020; Goldberg, 2009), ενώ η επιλογή να αποκτήσουν παιδιά με αυτόν τον τρόπο είναι η πρωταρχική τους, σε σύγκριση με ετερόφυλα ζευγάρια, που αντίθετα προτιμούν να αποκτήσουν παιδιά από την ίδια εθνικότητα και θρησκεία (Dickey et al., 2016; Goldberg, 2009; Goldberg & Conron, 2018). Η Goldberg (2009) εξηγεί πως τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα έχουν μεγαλύτερη κατανόηση των εμπειριών των παιδιών σε ιδρυματική φροντίδα, επειδή έχουν και τα ίδια βιώσει διακρίσεις και κοινωνικό αποκλεισμό.

Κοινωνικοί ερευνητές και ερευνήτριες παγκοσμίως έχουν εστιάσει την προσοχή τους στην ανάπτυξη ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας των παιδιών που μεγαλώνουν με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς (Farr et al., 2020). Μεγαλύτερη προσοχή έχει δοθεί στο πως η ταυτότητα και έκφραση φύλου, αλλά και η σεξουαλικότητα των γονέων επηρεάζουν την ανάπτυξη των παιδιών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς (Farr & Goldberg, 2018; Patterson & Goldberg, 2016), παρά στις γονεϊκές ικανότητες και τις απαραίτητες γνώσεις, τις δεξιότητες, και την ενσυναίσθηση που είναι αναγκαία και άρρηκτα συνδεδεμένα με την ψυχοκοινωνική, εκπαιδευτική και συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών, τόσο στην παιδική όσο και στην ενήλικη ζωή τους (Lamb, 2012; Lev, 2010; Reuter et al., 2009). Αυτό οφείλεται κυρίως σε πατριαρχικά και ετεροκανονικά πρότυπα και κοινωνικές νόρμες που καθορίζουν τον ορισμό της γονεϊκότητας και των

² Ο όρος «παιδοθεσία» αναγνωρίζεται ως πιο συμπεριληπτικός, αλλά για τους σκοπούς αυτού του άρθρου και την σωστή αναφορά σε νομικά πλαίσια, οι όροι «υιοθεσία» και «τεκνοθεσία» χρησιμοποιούνται όπου χρειάζεται.

αποδεκτών μορφών οικογένειας (Folbre, 2021). Αυτή η λανθασμένη προσέγγιση του διαφορετικού ως μη κανονικού με βάση τη μη σύνδεση με την ετεροκανονικότητα που ορίζεται ως ο κύριος άξονας του “κανονικού” είναι σχετική και σε άλλα κοινωνικά ζητήματα όπως είναι η ανισότητα των φύλων και ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία (Folbre, 2021).

Τέτοια πρότυπα επηρεάζουν τον τρόπο αντιμετώπισης ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων. Οι ομοφυλόφιλοι άντρες, για παράδειγμα, αντιμετωπίζουν συχνά σεξισμό σχετικά με τη γονεϊκότητα, διότι η κοινωνία δεν “θεωρεί” πως οι άντρες μπορούν να μεγαλώσουν παιδιά με αγάπη και προσοχή. Βιώνουν όμως και ομοφοβία, λόγω των κοινωνικών προκαταλήψεων και των βίαιων κοινωνικών μηνυμάτων πως οι ομοφυλόφιλοι άντρες συνδέονται με παιδική σεξουαλική κακοποίηση ή «παραποίηση ταυτότητας φύλου» και της σεξουαλικότητας των παιδιών τους (Kunalanka et al., 2019; Lev, 2004).

Ανεξάρτητα από τις έμφυλες και τις ΛΟΑΤΚΙ+-φοβικές διακρίσεις στις κοινωνικές νόρμες, η έρευνα έχει δείξει πως τα παιδιά που μεγαλώνουν με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς έχουν υψηλά επίπεδα ψυχο-κοινωνικής και εκπαιδευτικής ανάπτυξης, αυξημένες κοινωνικές και διαπροσωπικές δεξιότητες, καθώς και μεγαλύτερη κατανόηση των ανισοτήτων στην κοινωνία (Goldberg et al., 2024). Για παράδειγμα, τα παιδιά που μεγαλώνουν με δύο ομοφυλόφιλους άντρες μπαμπάδες δείχνουν υψηλά ποσοστά ψυχολογικής και εκπαιδευτικής ανάπτυξης, και κοινωνικών δεξιοτήτων, σε σύγκριση με τα παιδιά που μεγαλώνουν με ετεροφυλόφιλους γονείς (Averett et al., 2009; Erich et al., 2009; Goldberg et al., 2024). Παρομοίως, τα παιδιά που μεγαλώνουν με δύο μαμάδες έχουν υψηλά ποσοστά εκπαιδευτικής και κοινωνικής εξέλιξης (Gartrell & Bos, 2018; Lev, 2010).

Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις σε αυτήν τη θεματολογία αφορά στην γενίκευση γνώσεων (Farr et al., 2020; Goldberg et al., 2014). Η περισσότερη έρευνα έχει επικεντρωθεί σε λεσβίες γυναίκες και ομοφυλόφιλους άντρες γονείς (Lev, 2010). Η γνώση που λαμβάνουμε από τέτοιες έρευνες όμως γενικεύεται και καθορίζει και την προσέγγισή μας στη γονεϊκότητα ανθρώπων που αυτοπροσδιορίζονται διαφορετικά. Για παράδειγμα, υπάρχουν πολύ λίγα δεδομένα διαθέσιμα σχετικά με αμφιφυλόφιλα άτομα που μεγαλώνουν παιδιά, είτε μόνα είτε με τον/τη σύντροφό τους (Patterson & Goldberg, 2016).

ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα και ετεροκανονικότητα

Αν και η ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα έχει ολοένα και περισσότερο αναγνωριστεί τόσο νομικά όσο και κοινωνικά σε πολλές χώρες, το κύριο ζήτημα είναι το γεγονός της αναγνώρισής της. Οι εισηγήσεις υπέρ των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων, των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων να έχουν αναγνωρισμένες γονεϊκές σχέσεις με τα παιδιά τους, των δικαιωμάτων των παιδιών τους, εστίασαν πάντοτε στο ερώτημα του κατά πόσο είναι τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα ικανά να γίνουν γονείς σε σύγκριση με τα ετεροκανονικά πρότυπα της οικογένειας (Goldberg et al., 2024). Το ερώτημα δεν ήταν αν υπήρχαν οι γονεϊκές ικανότητες αλλά κατά πόσον αυτές συνάδουν με τις ετεροκανονικές απαιτήσεις για το σχηματισμό μιας οικογένειας.

Τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα βιώνουν εξονυχιστική κριτική και αντιμετωπίζουν το κοινωνικό στίγμα και τις διακρίσεις σαν συνέχεια της μεταβαλλόμενης ΛΟΑΤΚΙ+-φοβίας για να μην παρεκκλίνουν από τις αρχές της ετεροκανονικότητας (Πεντάρης & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, 2024; Perry, 2017; Takács et al., 2016). Ταυτοχρόνως, ετεροφυλόφιλοι γονείς δεν βιώνουν τις ίδιες εμπειρίες. Δεν κρίνονται για τις γονεϊκές τους ικανότητες πριν γίνουν γονείς, και αυτό αποτελεί απόρροια της αυτόματης προσαρμογής τους στα ετεροκανονικά πρότυπα και αρχές της οικογένειας, συμπεριλαμβανομένων πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων που καταρρίπτουν οτιδήποτε αποκλίνει του ετεροκανονικού, που συνεπώς δεν θεωρούμε πως ‘μπορούν να πάνε λάθος’ (Goldberg et al., 2024; Perry, 2017; Vecho et al., 2016). Αυτή η δραστική διαφορά αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων που βιώνουν συνεχόμενη κριτική των οικογενειών τους με βάση το πως αναπτύσσονται τα παιδιά τους, αν, δηλαδή, είναι

«κανονικά» και πως επηρεάστηκαν το φύλο, η έκφραση φύλου και η σεξουαλικότητά τους επειδή έχουν ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς (Farr et al., 2020; Farr & Goldberg, 2018; Lev, 2004). Με άλλα λόγια, ενώ η ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα καταρρίπτει το μύθο της απολυτότητας της ετεροκανονικής γονεϊκότητας και των αντίστοιχων οικογενειακών μορφών, οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς βρίσκονται συνέχεια σε μία διαδικασία να αποδείξουν τη γονεϊκή τους αξία και την αξία των οικογενειών τους (Hicks, 2000; 2005).

Η παρούσα έρευνα

Η ιστορία της ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητας στην Ελλάδα είναι πρόσφατη, ενώ αντίστοιχα και η βιβλιογραφία παραμένει πολύ μικρή και με μεγάλα κενά στην αναγνώριση εμπειρικής γνώσης. Ο Ποινικός Κώδικας του 1951 νομιμοποίησε την ομοφυλοφιλία στη χώρα και ταυτόχρονα έγινε θεμέλιος λίθος για περαιτέρω διεκδικήσεις διορθωτικών παρεμβάσεων όπου τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αναγνωρίζονταν. Μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα, δεν υπήρξαν μεγάλες αλλαγές στην χώρα, ειδικά με την επισκίαση της ομοφυλοφιλίας ως τον καρπό της πανδημίας του AIDS/HIV (Cadwell, 1991; Dunlap, 1989; Noble et al., 1995). Οι γάμοι των ομοφυλόφιλων αντρών στην Τήλο το 2008, οι οποίοι ακυρώθηκαν και με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το 2013, δικαιώθηκαν τα άτομα που είχαν συνάψει γάμο και το ελληνικό Κράτος υποχρεώθηκε να καταβάλει χρηματική αποζημίωση στα άτομα αυτά, καθώς και το Σύμφωνο Συμβίωσης το 2015, αναγνώρισαν σταδιακά τις έννομες σχέσεις ομόφυλων ζευγαριών, όχι όμως και αυτή των γονέων με τα παιδιά τους. Τον Ιούνιο του 2022 κατατέθηκε πρόταση νόμου για την αναγνώριση γάμου για όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως φύλου ή σεξουαλικότητας. Ένα χρόνο πριν αυτήν την πρωτοβουλία, και με απόφαση του Πρωθυπουργού, συστάθηκε η Επιτροπή σύνταξης Εθνικής Στρατηγικής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα, σε απάντηση των πιέσεων της Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Εξαιτίας αυτών των εξελίξεων ξεκίνησαν πιο έντονες συζητήσεις σε πολιτικούς κύκλους σχετικά με διορθωτικές παρεμβάσεις στον Αστικό Κώδικα για την αναγνώριση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δημιουργούν ανισότητες και ταξινομούν τους πολίτες σε ποικίλες ομάδες.

Λίγες εβδομάδες αφότου ξεκίνησε η παρούσα μελέτη, ο Πρωθυπουργός της χώρας ανακοίνωσε την επιθυμία του να καταθέσει σχέδιο νόμου για αναγνώριση του γάμου για όλα τα άτομα, χωρίς διακρίσεις. Αυτό το σχέδιο νόμου κατατέθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2024 για διαβούλευση και ψηφοφορία στις 14 και 15 Φεβρουαρίου 2024. Έπειτα από την πρόσφατη ψήφιση του Ν. 5089/2024 για την ισότητα στο γάμο και την αναγνώριση οικογενειακών σχέσεων, επιπλέον δικαιώματα ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων αναγνωρίζονται, αλλά με πολλά κενά (Πεντάρης & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, 2024).

Μέθοδος

Η παρούσα μελέτη³ βασίστηκε σε μια ποιοτική μεθοδολογία, σχεδιασμένη βάση των θεωριών κουήρ (Jagose, 1996) και κοινωνικής αποξένωσης (Hochschild, 1975). Μία ποιοτική μεθοδολογία θεωρήθηκε αναγκαία ώστε να εξερευνηθούν σε βάθος οι εμπειρίες των γονέων σε σχέση με τα περιβάλλοντα στα οποία μεγαλώνουν τα παιδιά τους και σε σχέση με τη διαλογική τους σχέση με κοινωνικούς, επαγγελματικούς και κρατικούς φορείς. Η συγκεκριμένη μεθοδολογία μας επιτρέπει να εξετάσουμε εξονυχιστικά αυτό το θέμα και να καταγράψουμε πιθανά ερευνητικά ερωτήματα για μελλοντικές μελέτες που θα εξυπηρετήσουν στην αποκατάσταση των προκλήσεων.

³ Η έρευνα αυτή χρηματοδοτήθηκε από το Πανεπιστήμιο του Λονδίνου, Goldsmiths.

Ο σκοπός της έρευνας ήταν η καταγραφή και ανάλυση των εμπειριών ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων που διαβιούν στην Ελλάδα, και στην περίοδο που η έννομη σχέση όλων των ατόμων σε οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς δεν είχε θεσμοθετηθεί. Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα ήταν:

1. Ποιες είναι οι εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων στην Ελλάδα;
2. Υπάρχουν συγκεκριμένες προκλήσεις που βιώνουν ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς βάση του φύλου, έκφραση φύλου ή σεξουαλικότητας;
3. Τι υποστήριξη έχουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα;

Δείγμα

Ακολουθήθηκε η σκόπιμη δειγματοληψία, καθώς και η δειγματοληψία χιονοστιβάδας. Το δείγμα επιλέχθηκε μέσω των Οικογενειών Ουράνιο Τόξο, μία διεθνή Μη Κυβερνητική Οργάνωση που υποστηρίζει τα δικαιώματα των οικογενειών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα, καθώς και μέσω ανεπίσημων ομάδων υποστήριξης και δικτύωσης οικογενειών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το δείγμα αποτελείται από 73 ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς που ζουν και μεγαλώνουν τα παιδιά τους, είτε ως μονογονεϊκή οικογένεια (n=11), είτε με τον/την σύντροφό τους (n=62), στην Ελλάδα. Ο μέσος όρος ηλικίας των ατόμων είναι 41 χρονών, με την μικρότερη ηλικία να είναι 32 και την μεγαλύτερη 61. Ο Πίνακας 1 δείχνει τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Είναι αδύνατο όμως να αξιολογηθεί η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος διότι δεν υπάρχουν επαρκή στατιστικά στοιχεία των οικογενειών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς στην Ελλάδα.

Πίνακας 1.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Ηλικία	18-29	3 (4.11%)
	30-39	36 (49.32%)
	40-49	22 (30.14%)
	50-59	11 (15.07%)
	60+	1 (1.37%)
Γεωγραφική τοποθεσία	Αστικό κέντρο/πόλη	47 (64.38%)
	Επαρχία	26 (35.62%)
Ταυτότητα φύλου	Σις Άντρας	25 (34.25%)
	Σις Γυναίκα	42 (57.53%)
	Τρανς άντρας/διεμφυλικός	0 (0%)
	Τρανς γυναίκα/διεμφυλική	2 (2.74%)
Σεξουαλικός προσανατολισμός	Γκέι/ομοφυλόφιλος	18 (24.66%)
	Λεσβία	27 (36.99%)
	Αμφιφυλόφιλος/αμφιφυλόφιλη/αμφιφυλόφιλο	17 (23.29%)
	Πανσέξουαλ	4 (5.48%)
	Κουήρ	7 (9.59%)

Διαδικασία

Για τη συλλογή δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες ολοκληρώθηκαν μεταξύ Ιουνίου και Οκτωβρίου 2023. Ένας οδηγός συνέντευξης δημιουργήθηκε και κάλυπτε τις θεματικές

ενότητες: υποστήριξη, κοινωνικό περιβάλλον, κρατικές παρεμβάσεις και παροχή υπηρεσιών, συμπερίληψη και ορατότητα ομόφυλων οικογενειών. Τα άτομα που συμμετείχαν επικοινωνήσαν αρχικά με τον επιστημονικά υπεύθυνο να θέσουν τυχόν ερωτήματα σχετικά με την έρευνα. Στη συνέχεια στάλθηκαν φόρμες συγκατάθεσης για την συμμετοχή τους στην έρευνα, και η διαχείριση των δεδομένων που συλλέχθηκαν στις φόρμες συγκατάθεσης έγινε σύμφωνα με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μέσω Microsoft Teams, με ένα μικρό αριθμό (n=7) που διεξήχθησαν δια ζώσης λόγω της προτίμησης των ατόμων που συμμετείχαν. Το περιεχόμενο των συνεντεύξεων είναι εμπιστευτικό και κανένα αναγνωριστικό στοιχείο δεν χρησιμοποιήθηκε κατά την ανάλυση των δεδομένων. Όλες οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και τα άτομα που συμμετείχαν ενημερώθηκαν για το δικαίωμα άρνησης απάντησης σε οποιαδήποτε ερώτηση δεν επιθυμούσαν να απαντήσουν. Επιπλέον, τα άτομα ενημερώθηκαν για το δικαίωμα απόσυρσης συμμετοχής σε οποιαδήποτε στιγμή μέχρι και την ολοκλήρωση των αναλύσεων (Δεκέμβριος 2023). Κανένα άτομο δεν ζήτησε την απόσυρση των δεδομένων του από την μελέτη. Ο κύριος στόχος των συνεντεύξεων ήταν να εξασφαλιστεί μία ολοκληρωμένη καταγραφή των εμπειριών των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων από τις αφηγήσεις τους, που οδήγησε στη δυνατότητα ολιστικής ερμηνείας των δεδομένων (Denzin & Lincoln, 2011).

Η αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας στηρίχθηκε στη βιοηθική και στην πλήρη ενημέρωση των ατόμων που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις για τους σκοπούς, τα ερωτήματα και τη μεθοδολογία της μελέτης. Επιπλέον, οι ερμηνείες των δεδομένων κοινοποιήθηκαν σε 19 άτομα που συμμετείχαν στη μελέτη, και είχαν εκφράσει εξ αρχής την επιθυμία να βοηθήσουν την έρευνα, με επιπλέον ανατροφοδότηση για την ακρίβεια των ερμηνειών. Η διαδικασία αυτή αποτελεί μία σημαντική τεχνική αξιολόγηση της εγκυρότητας των ευρημάτων στην ποσοτική έρευνα (i.e. face validity) (Marshall & Rossman, 2014).

Επεξεργασία

Οι ηχογραφημένες συνεντεύξεις μετατράπηκαν σε κείμενα, όλα τα αναγνωστικά στοιχεία αφαιρέθηκαν, και τα κείμενα αποθηκεύτηκαν σε ειδικά προστατευμένους φακέλους στο δίκτυο του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, και βάση της βιοηθικής έγκρισης της μελέτης. Τα κείμενα προστέθηκαν στο NVivo 12 και αναλύθηκαν με τη μέθοδο «ανατροφοδοτικής» θεματικής ανάλυσης (Braun & Clarke, 2019) και με στοιχεία από τη μέθοδο ερμηνευτικής μεθοδολογικής ανάλυσης (Smith, 1999). Ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα: εξοικείωση με τα δεδομένα, δημιουργία αρχικών κωδικών, αναζήτηση θεμάτων, επανεξέταση και βελτίωση θεμάτων, καθορισμός και ονομασία θεμάτων, και ανάλυση και υποβολή εκθέσεων. Επιπλέον, μέσω του NVivo 12, πραγματοποιήθηκαν συγκριτικές και ανά θεματική ποσοτικές αναλύσεις των ποιοτικών δεδομένων.

Βιοηθική

Το Πρωτόκολλο της έρευνας εγκρίθηκε από την Επιτροπή Βιοηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου, Goldsmiths, με Αριθμό Πρωτοκόλλου Απόφασης 1762.

Ερευνητικά ευρήματα – ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα

Υποστήριξη

Τα δεδομένα δείχνουν τέσσερις διαφορετικούς φορείς ή πηγές (πιθανής) υποστήριξης για τους ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, χωρίς απαραίτητως να έχουν λάβει υποστήριξη από αυτούς (Γράφημα 1). Οι φορείς/πηγές κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: 1) κρατικοί και τοπικοί φορείς, και 2) προσωπικοί και οικογενειακοί φορείς. Κανένα άτομο στην μελέτη δεν αναφέρθηκε σε θρησκευτικούς φορείς σχετικά με θέματα υποστήριξης.

Γράφημα 1.

Φορείς παροχής υποστήριξης σε ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τις οικογένειές τους

Κρατική υποστήριξη

Σε ποσοστό 100% το δείγμα αναφέρθηκε στις θεσμικές διακρίσεις, οι οποίες κάθε άλλο παρά υποστήριξη παρέχουν. Συγκεκριμένα, τα άτομα που συμμετείχαν αναφέρθηκαν στην έλλειψη πρόσβασης σε παροχή υποστήριξης, συγκριτικά με ετεροφυλόφιλα άτομα και ζευγάρια, καθώς και στην έλλειψη ιδρυματικών προδιαγραφών που να εφαρμόζονται προς όφελος των ομόφυλων γονέων ή όσων ατόμων βρίσκονται στη διαδικασία να αποκτήσουν παιδί.

«Δεν είχαμε καμία κρατική υποστήριξη. Γιατί υπάρχει τίποτα; Καμία. Ακόμα και στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, σαν μονάδα έπρεπε να πάμε γιατί δεν υπάρχει κρατική παρέμβαση να επιτρέπει σε εμάς σαν ζευγάρι να γίνουμε γονείς έτσι» - λεσβία

«Κρατική υποστήριξη ήταν τα 2000 ευρώ, το επίδομα, που και εκεί, και των δύο το εισόδημα έπρεπε να υπολογιστεί» - αμφίφυλη

Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα μας δείχνουν πως η κρατική υποστήριξη, στη διάρκεια της ερευνητικής αυτής μελέτης, περιοριζόταν στο κρατικό επίδομα ύψους 2000 ευρώ που αφορά γυναίκες που γεννούν. Πέραν αυτού, υπάρχει μία διάκριση σχετικά με την διεκδίκηση κρατικής υποστήριξης μεταξύ των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων με εξειδικευμένες γνώσεις (π.χ. ιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, νομικοί) και αυτών που δεν έχουν αυτές τις γνώσεις. Μία ανάλυση μητρώου έδειξε πως οι οικογένειες με άτομα χωρίς εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με τα δικαιώματά τους έχουν κατά 42% πιο αρνητικές εμπειρίες αναφορικά με την σχέση τους με τις κρατικές υπηρεσίες.

Υποστήριξη από ΜΚΟ και άλλους φορείς

Ανεξάρτητα από κρατικούς μηχανισμούς, τα άτομα που συμμετείχαν κάνουν και αναφορά σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και άλλους φορείς ή ομάδες. Οι αναλύσεις των δεδομένων όμως δείχνουν πως τέτοιοι φορείς υποστήριξης είναι συχνά πιο ανεπίσημοι, όπως είναι διάφορες ομάδες σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες, ή αφορούν κυρίως στην ανάγκη επισταμένης προσπάθειας για να αξιοποιηθεί κάποια ευκαιρία βοήθειας.

Όπως ισχυρίστηκε η πλειοψηφία του δείγματος (n=62), η δικτύωση και επικοινωνία με ομάδες υποστήριξης στην τοπική κοινότητά τους, όπου υπάρχει, σε δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης, ή διεθνούς βεληνεκούς, βοήθησε στην αυτό-αποδοχή μίας κατάστασης έστω και αρνητικής. Αυτή η αποδοχή μίας ελλειμματικής βιωματικής εμπειρίας ως γονέας ή άνθρωπος που επιθυμεί να γίνει γονέας βοήθησε, σύμφωνα με τα άτομα που συμμετείχαν, στην εξομάλυνση συναισθημάτων και την ανάπτυξη μιας αίσθησης συλλογικότητας που είχαν ανάγκη. Παρόλα αυτά, τα δεδομένα επισημαίνουν και την προσωπική ευθύνη που είναι αναγκαία ώστε να λάβει κάποιο άτομο υποστήριξη από τέτοιους φορείς.

«Όσον αφορά σε ΜΚΟ, υπάρχουν. Υπάρχει ένα σύστημα και γύρω από αυτό μπορεί να υπάρχει και πιο ανεπίσημη υποστήριξη αν κάποιος το ψάξει, να βρει βοήθεια. Θέλει όμως και οργάνωση από εσένα» - λεςβία

«Κατά κύριο λόγο βρήκαμε βοήθεια σε ομάδες στο διαδίκτυο και κυρίως από το εξωτερικό, για να είμαι ειλικρινής. Μαθαίναμε από τις δικές τους εμπειρίες» - γκέι

Οικογενειακό περιβάλλον

Η υποστήριξη που οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τα παιδιά τους λαμβάνουν από την οικογένεια καταγωγής ποικίλει, χωρίς όμως η παρούσα μελέτη να μπορεί να εντοπίσει τους συγκεκριμένους προβλεπτικούς παράγοντες, εκτός από έναν. Οι αναλύσεις μητρώου (67%) δείχνουν πως η απόκτηση παιδιού επηρεάζει την οικογένεια καταγωγής ανεβαίνοντας έτσι στην κλίματα εμπειριών υποστήριξης (Γράφημα 2) τουλάχιστον κατά ένα στάδιο. Για παράδειγμα, οικογένειες που δεν αποδέχονταν τη σχέση ενός ατόμου με έναν άνθρωπο του ίδιου φύλου, εκλαμβάνονταν ως πιο φιλικές και ξεκίνησαν να δείχνουν αποδοχή έπειτα από την απόκτηση παιδιού.

Γράφημα 2.

Κλίμακα εμπειριών υποστήριξης από το οικογενειακό περιβάλλον

Αρκετές οικογένειες βίωσαν απόρριψη, ενώ κάποιες βελτίωσαν τις σχέσεις τους με την οικογένεια καταγωγής μετά τη γέννηση του παιδιού τους ή την παιδοθεσία. Η απόκτηση παιδιού αντιμετωπίστηκε με έναν από τους κάτωθι δύο τρόπους: Είτε έγινε καταλυτικός παράγοντας που επιβεβαίωσε στην οικογένεια καταγωγής την μονιμότητα και κανονικότητα της οικογενειακής μορφής του παιδιού τους, και συνεπώς έγινε πιο υποστηρικτική, είτε όξυνε την άρνηση αυτής και οδήγησε σε πιο απορριπτική προσέγγιση της νέας πραγματικότητας.

«Η δική μου οικογένεια δεν είχε αποδεχτεί καν τη σχέση για να μην πω ότι η εγκυμοσύνη και τελικά το μωρό και το παιδί που έχουμε, έχει υπάρξει μοχλός ίσως να προχωρήσουν και λιγάκι τα πράγματα» - λεσβία

Άλλοι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς αναφέρθηκαν σε μία πολύ απόμακρη σχέση έως και την έλλειψη αυτής, αλλά χωρίς καμία προσπάθεια της οικογένειας να εναντιωθεί σε αυτούς/αυτές και τα παιδιά τους:

«Δεν υπήρχε υποστήριξη και όταν πια φτάσαμε σε ένα σημείο που θέλανε να γίνουν μέρος της οικογένειάς μας, δεν υπήρχε και θέληση να καταλάβουν την οικογένειά μας και να μην μας δουν σαν κάτι που αποκλίνει από το «κανονικό» - γκέι

Στα υψηλότερα επίπεδα της κλίμακας (Γράφημα 2), εντοπίζονται αρκετά άτομα με πιο θετικά βιώματα με τις οικογένειές τους, και συγκεκριμένα τους γονείς τους. Κάποιες εμπειρίες αφορούν σε απόλυτη αποδοχή και υποστήριξη, με απόπειρες κατανόησης των αναγκών και εμπειριών των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων, ενώ άλλες αφορούν σε αποδοχή αλλά με ελάχιστη κατανόηση της μορφής της οικογένειας των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων.

«Υπάρχει αποδοχή, 100%. Παρόλο που είναι κοντά στα 70, δεν τους ενδιαφέρει, αν κοιμάμαι με άντρα ή γυναίκα. Σέβονται και εμένα και την οικογένειά μου και έχουν υπάρξει αρκετά υποστηρικτικοί» - αμφίφυλη

Φιλικό περιβάλλον

Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (78%) έχουν εμπειρίες από ένα υποστηρικτικό φιλικό περιβάλλον. Τα άτομα του δείγματος μίλησαν για το φιλικό τους περιβάλλον σαν την πιο σημαντική πηγή υποστήριξης για αυτά, και αναφέρθηκαν σε προσωπικές επιλογές που τα έκαναν να αισθανθούν μεγαλύτερη ασφάλεια και αποδοχή για τα ίδια και τα παιδιά τους. Ένα 8%, για παράδειγμα, δήλωσε πως

εφόσον κατάλαβαν πως το φιλικό τους περιβάλλον ή κάποια άτομα από το φιλικό τους περιβάλλον έδειξαν σημάδια αποδοκιμασίας ή την έλλειψη διάθεσης σεβασμού προς το άτομο ή το ζευγάρι που ετοιμαζόταν να αποκτήσει παιδί, τότε απομακρύνθηκαν από αυτούς. Τα δεδομένα επισημαίνουν τον επιλεκτικό χαρακτήρα του φιλικού περιβάλλοντος από τους ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, που κυρίως έχει να κάνει με την ένδειξη σεβασμού προς τις οικογένειές τους και τα παιδιά τους. Αρκετά συχνά τα δεδομένα αναφέρονται στην σημαντικότητα του φιλικού κύκλου σε σύγκριση με την αποδοκιμασία από την οικογένεια καταγωγής, καθιστώντας μία αιτιολογική σχέση μεταξύ τους, η οποία μπορεί να εξερευνηθεί σε μελλοντική μελέτη.

«Ο φιλικός κύκλος είναι πολύ υποστηρικτικός, αλλά είναι και άνθρωποι που, πως να το πω, που τους επιλέγουμε. Είναι φίλοι χρόνων και με ίδιες αξίες και σεβασμό» - αμφίφυλος

Ένα πολύ μικρό ποσοστό (14%) μίλησε για πιο αρνητικές εμπειρίες, με έλλειψη υποστήριξης, κατανόησης και σεβασμού προς το ΛΟΑΤΚΙ+ γονέα ή τη μορφή της οικογένειάς τους. Αυτές οι εμπειρίες βοήθησαν στην απόφαση απομάκρυνσης από το φιλικό περιβάλλον και την δικτύωση με άλλα άτομα και ομάδες με τα οποία μοιράζονταν τις ίδιες αξίες ή εμπειρίες.

«Η αλήθεια είναι πως απογοητεύτηκα πάρα πολύ και με φίλους. Δεν υπήρξε υποστήριξη. Ίσως καμιά φορά κενά λόγια αλλά τίποτα ουσιαστικό. Αυτό με έκανε να ξανασκεφτώ αυτόν τον κύκλο» - γκέι

Συμπερίληψη

Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε πως η συμπερίληψη είτε στην κοινότητα και την κοινωνία είτε στο σχολικό περιβάλλον των παιδιών είναι ένα κυρίαρχο ζήτημα που απασχολεί το σύνολο των ΛΟΑΤΚΙ+ γονιών. Υπάρχει η μόνιμη ανησυχία πως τα παιδιά ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων δεν βιώνουν μία συμπεριληπτική κοινωνία μέσα στην οποία μπορούν να «δουν» τις οικογένειές τους – μπορούν να αναγνωρίσουν την αξία της οικογένειάς τους μαζί με την αξία που αποδίδεται στις ετεροκανονικές μορφές οικογένειας. Παρόλα αυτά, τα δεδομένα απεικονίζουν πολλές θετικές εμπειρίες σε σχολικά περιβάλλοντα, όπως είναι η επιθυμία των εκπαιδευτικών να ενασχοληθούν με συνεχιζόμενη ανάπτυξη τεχνογνωσίας και σε αυτό τον τομέα.

Εκπαίδευση

Οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς που έλαβαν μέρος σε αυτή τη μελέτη ήθελαν να διασφαλίσουν ότι το σχολείο των παιδιών τους ήταν συμπεριληπτικό. Η επιλογή του σχολικού περιβάλλοντος καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την εμπιστοσύνη με την οποία είδαν το σχολείο αλλά και τους/τις δασκάλους/δασκάλες σε σχέση με τον τρόπο προσέγγισης της μορφής της οικογένειάς τους. Παρόλα αυτά, είναι εμφανές από τα δεδομένα πως οι γονείς συχνά προτίμησαν ιδιωτικά σχολεία και παιδικούς σταθμούς διότι, κατά την άποψή τους, προσδίδουν μία διαφορετική ευθύνη ως προς τον σεβασμό που οφείλουν να δείξουν σε όλες τις οικογένειες ανεξαρτήτως μορφής.

«Είδαμε πάνω από 10 παιδικούς σταθμούς. Έπρεπε να είμαστε σίγουρες. Όλες οι συζητήσεις, πέραν από το ωράριο και το φαγητό είχαν και ως βασικό άξονα τη συμπερίληψη – αν υπάρχει έστω και υποψία πως δεν είναι συμπεριληπτικά, δεν θα πηγαίναμε» - λεσβία

«Το σχολείο έπρεπε να είναι συμπεριληπτικό, να μας δεχτεί σαν οικογένεια. Όπου δεν το αισθανθήκαμε αυτό, φύγαμε. Δεν χρειάζεται να πηγαίνουν τα παιδιά μας κάπου που δεν αναγνωρίζονται ούτε αυτά ούτε η οικογένειά μας» - γκέι

Αρκετοί από τους γονείς αναφέρθηκαν και στη θετική αντίδραση των δασκάλων και των σχολείων που πηγαίνουν τα παιδιά τους. Όπου υπήρχε ανάγκη εξέλιξης και ανάπτυξης περαιτέρω τεχνογνωσίας, οι επαγγελματίες υπήρξαν δεκτικοί σε αυτό.

«Το σχολείο ξεκίνησε και ομάδες με τους δασκάλους να κάνουν περισσότερη εκπαίδευση για συμπερίληψη στα σχολεία γενικά. Ήταν πολύ θετικό. Και αυτό ήταν και πριν δέκα χρόνια» - κουήρ

Έλλειψη πληροφόρησης

Έπειτα από θεματική κωδικοποίηση των συνεντεύξεων φάνηκε πως το 67% των δεδομένων αναφέρθηκε συγκεκριμένα στην έλλειψη πληροφόρησης σε ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητας, που συνδέεται και με την έλλειψη αναγνώρισης (νομικής και κοινωνικής), όπως και με την έλλειψη εκπαίδευσης που οδηγεί και στον αποκλεισμό και στην αορατότητα γονέων και οικογενειακών σχέσεων. Πιο συγκεκριμένα, κουήρ άτομα, λεσβίες γυναίκες και γκέι άντρες εστίασαν στην έλλειψη πληροφόρησης σχετικά με θέματα Ιατρικής Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής (ΙΥΑ), όπως και σε ζητήματα παιδοθεσίας και σχετικών εξουσιοδοτήσεων.

«Πληροφόρηση είχαμε πολύ λίγη και πολύ αργά. Δεν μπορούσαμε να βρούμε αρκετά πράγματα σε αυτά που αναζητούσαμε. Ήταν πολύ δύσκολο. Εμείς τα ψάχνουμε αυτά και δεν βρήκαμε πληροφορίες σχεδόν πουθενά» - γκέι

«Δεν μπορέσαμε να βρούμε πληροφορίες σχετικά με την περίπτωση μας, και τον τρόπο που αποκτήσαμε παιδιά. Ήταν λες και επί τούτου έχει εκλείψει αυτό» - κουήρ

Ορατότητα – ταινίες και βιβλία

ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς σε αυτή τη μελέτη εξέφρασαν την αγωνία τους σχετικά με τις επιπτώσεις που ίσως έχει η έλλειψη ορατότητας της οικογένειάς τους πάνω στα παιδιά τους. Συγκεκριμένα, η μελέτη εστίασε στην εξερεύνηση των εμπειριών των γονέων σχετικά με το βαθμό ορατότητας σε παιδικά ερεθίσματα, όπως είναι τα βιβλία και οι παιδικές ταινίες. Το 87% των γονέων εξέφρασαν ανησυχία για την έλλειψη συμπεριληπτικών ερεθισμάτων για τα παιδιά τους, ενώ αρκετοί (66%) καταφεύγουν στο να δημιουργούν δικές τους παιδικές ιστορίες που εξιστορούν στα παιδιά, ώστε να μην αισθάνονται παραγκωνισμένα κοινωνικά και στο σχολείο.

«Έχω αγοράσει κάποια παραμυθάκια, έχω γράψει και εγώ κάποια για το παιδί μας γιατί δεν έβρισκα αυτό που θέλαμε» - αμφίφυλη

«Είναι στενάχωρο που δεν αντικατοπτρίζεται και η οικογένειά μας σε παιδικά βιβλία ας πούμε ή σε παιδικές ταινίες να δει και το παιδί μας. Η δομή της οικογένειας όλων των παιδιών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς δεν φαίνεται στην κοινωνία. Που θα το δουν τα παιδιά μας;» - γκέι

Εκφοβισμός και φοβίες

Το 22% των δεδομένων που επικεντρώνεται στις προκλήσεις που βιώνουν ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς δείχνει πως λόγω των ελλείψεων πληροφόρησης και κοινωνικό-κρατικής υποστήριξης, μέρος των βιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων είναι και το γενικευμένο άγχος και η ανησυχία του εκφοβισμού προς τα παιδιά τους. Συγκεκριμένα, το 50% του δείγματος μίλησε για ανησυχίες σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό, ανεξαρτήτως αν αυτό έχει συμβεί. Τέτοιες ανησυχίες δεν αφορούν, όμως, μόνο στον εκφοβισμό από άλλα παιδιά αλλά και από τους εκπαιδευτικούς, γονείς ή οικογένειες άλλων παιδιών.

«Έχουμε μεγάλο άγχος...φοβάμαι το μπούλινγκ. Δηλαδή, βλέπεις παντού ετεροκανονικές οικογένειες, οπότε εμείς δεν φαινόμεστε που να μάθουν και άλλα παιδιά και γονείς για εμάς» - λεσβία

«Έχουμε ένα γενικότερο άγχος πως θα μας αντιμετωπίσουν και άλλες οικογένειες στο σχολείο και πως θα το βιώσουν και τα παιδιά» - γκέι

Επιπλέον, το 17% των γονέων σε αυτήν τη μελέτη δηλώνουν πως το γενικευμένο άγχος γίνεται και η αιτία αποφυγής κοινωνικής δικτύωσης με άλλες οικογένειες και ομόφυλα ζευγάρια. Ίσως αυτό να αφορά σε έναν μηχανισμό άμυνας και απόπειρα προστασίας του οικογενειακού κλοιού με όσο το δυνατό λιγότερη δημόσια έκθεση.

Θεσμικές ελλείψεις

Σε μεγάλο βαθμό οι προκλήσεις που καταγράφει αυτή η μελέτη φαίνεται να πηγάζουν από την έλλειψη θεσμικής αναγνώρισης των οικογενειών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς. Η έλλειψη αυτή καλύπτεται από τις νομοθετικές ρυθμίσεις στον Αστικό Κώδικα για την ισότητα γάμου (Ν.5089/2024), όχι όμως σε όλες τις περιπτώσεις και για όλα τα άτομα (Συγγραφέας & Συγγραφέας). Βάση των δεδομένων από τις συνεντεύξεις με τους γονείς, τα οποία προηγούνται του Ν.5089/2024, οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και τα παιδιά τους βιώνουν κρατικές και κοινωνικές ελλείψεις που βάζουν εμπόδια στην απόκτηση παιδιών, στη δημιουργία οικογένειας γενικότερα, στις κοινωνικές αντιλήψεις και στην ορατότητα.

Έλλειψη νομικής αναγνώρισης οικογενειακών σχέσεων

Όλα τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν στις καθημερινές προκλήσεις λόγω της έλλειψης νομικής αναγνώρισης των οικογενειακών σχέσεων. Η έλλειψη της νομικής αναγνώρισης οδηγεί σε πολυποίκιλες και πολύπλοκες καταστάσεις που επιδρούν τόσο σε ζητήματα πρακτικά όσο και σε γενικευμένες ανησυχίες των γονέων. Τα δεδομένα δείχνουν πως ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς βιώνουν συναισθηματικά τεταμένες καταστάσεις όταν οι θεσμοί δεν αναγνωρίζουν την οικογένειά τους, με άμεσο αντίκτυπο και στα παιδιά τους. Οι αναλύσεις έδειξαν πως η έλλειψη αναγνώρισης και υποστήριξης οδηγεί σε καταπάτηση των δικαιωμάτων των παιδιών με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, δημιουργώντας ένα καθεστώς διάκρισης τόσο στην παιδική ηλικία όσο και στην γονεϊκότητα.

«Είναι εξοργιστικό που αυτή τη στιγμή ο ένας μας θεωρείται γονιός, ως μονογονεϊκή οικογένεια, και ο άλλος ουσιαστικά θεωρείται ένας ξένος. Το κράτος δεν μεριμνά. Το παιδί μας δεν έχει τα ίδια δικαιώματα με άλλα παιδιά και αυτό είναι γεγονός» - λεσβία

«Από τη στιγμή που δεν υπάρχει θεσμική προστασία, δεν είμαστε ζευγάρι για το κράτος και δεν είμαστε και οι δύο γονείς» - γκέι

67% του δείγματος έχει συνάψει σύμφωνο συμβίωσης, αναγνωρίζοντας έτσι, νομικά, τη σχέση των δύο ενηλίκων στην οικογένεια, χωρίς όμως την αναγνώριση της γονικής σχέσης και των δύο με το/τα παιδί/παιδιά τους. Τα άτομα που συμμετείχαν σε αυτήν τη μελέτη αναφέρθηκαν στην διάκριση που υπάρχει σχετικά με την οικογενειακή μερίδα και σχετικά με τις ληξιαρχικές πράξεις. Επιπλέον, στο 100% τα άτομα που συμμετείχαν αναφέρθηκαν σε πολλαπλά πρακτικά και ουσιαστικά προβλήματα που δημιουργούνται από την έλλειψη νομικής αναγνώρισης, συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων σχετικά με ασφάλιση, κληρονομικά δικαιώματα, όπως και ζητήματα υγείας, εκπαίδευσης, και παιδοθεσίας.

«Δεν υπάρχει νομοθεσία που να μπορεί να καθορίζει τι δικαιούται και συγκεκριμένα για άδεια γονική. Εμείς υιοθετήσαμε αλλά δεν μας αναγνωρίζεται το παιδί μας στην Ελλάδα και άρα δεν έχουμε καμία σχέση μαζί του γιατί το πιστοποιητικό γέννησής του έχει δύο μπαμπάδες» - γκέι

Η θεματική ανάλυση ανέδειξε σε μία σειρά προκλήσεων που βιώνουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, πολλές από τις οποίες πηγάζουν από την στέρηση νομικών δικαιωμάτων που αφορά στα παιδιά με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς αλλά και στις οικογένειές τους συνολικά. Τα άτομα που συμμετείχαν σε αυτήν την έρευνα αναφέρθηκαν γενικότερα σε πολλαπλά και περίπλοκα ζητήματα που επιφέρουν περισσότερα ψυχο-συναισθηματικά βάρη και δυσκολίες.

Ιατρικώς Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή (ΙΥΑ)

Η ΙΥΑ είναι σημαντική για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα διότι παρέχει μια ευκαιρία για την εκπλήρωση της επιθυμίας τους για γονεϊκότητα, αλλά και γονιμότητα. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ομοφυλόφιλοι, οι λεσβίες, οι αμφιφυλόφιλοι, και άλλα άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας μπορεί να αντιμετωπίζουν προκλήσεις όσον αφορά στη βιολογική αναπαραγωγή, οι οποίες μπορεί να συνάδουν και με αυτές που αντιμετωπίζουν ετεροφυλόφιλα άτομα. Η ΙΥΑ επιτρέπει σε αυτούς τους ανθρώπους να αποκτήσουν παιδιά με τη βοήθεια ενός ή περισσότερων διαδικασιών σύλληψης και/ή κυοφορίας, ενισχύοντας έτσι το δικαίωμά τους στη γονιμότητα και προάγοντας την ισότητα στον τομέα αναπαραγωγικής υγείας.

Τα δεδομένα σε αυτήν την έρευνα εστιάζουν στην διαδικασία παρένθετης κύησης, και σε τράπεζες σπέρματος. Μιλώντας για το νομοθετικό πλαίσιο σχετικά με την ΙΥΑ, ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς εκφράζουν τις διακρίσεις που βιώνουν βάση νόμου, ο οποίος κατοχυρώνει τις διαδικασίες για ετερόφυλα ζευγάρια αλλά δεν επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια την πρόσβαση στην παροχή υπηρεσιών και φροντίδας, βάση σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

«Μέχρι στιγμής δεν επιτρέπεται. Είτε δύο άνδρες είτε δύο γυναίκες. Υπάρχει καθαρά διάκριση γιατί οι ετεροφυλόφιλοι επωφελούνται από αυτές τις διαδικασίες. Ακόμη και σπέρμα από δότη να θέλει να πάρει μία γυναίκα, μόνον αν χωρίσει μπορεί να πάει σαν μόνη γυναίκα» - λεσβία
 «Υπάρχει απόλυτη διάκριση, και για την ακρίβεια σκέφτομαι τουλάχιστον μπόρεσα να κυοφορήσω εγώ, ενώ δύο άντρες δεν έχουν ούτε αυτήν την επιλογή στην Ελλάδα» - κουήρ

Αορατότητα γονέων

Περαιτέρω αναλύσεις μητρώου και συλλογικές αναλύσεις των συνεντεύξεων έδειξαν πως κατά 100% τα άτομα που συμμετείχαν και που απέκτησαν παιδιά μέσα σε ομόφυλη σχέση (77% του δείγματος), έχουν βιώσει και βιώνουν σε κάποιο βαθμό τις επιπτώσεις της έλλειψης νομοθετικού πλαισίου αναγνώρισης οικογενειακών σχέσεων στο επίπεδο της αορατότητας του ενός εκ των δύο γονέων, κυρίως από φορείς και επαγγελματίες. Μεγάλη σημασία δόθηκε στον αντίκτυπο που έχει αυτός ο βαθμός αορατότητας ο οποίος έχει άρρηκτες αιτιολογικές και αιτιακές σχέσεις με το αίσθημα συμπερίληψης που δεν βίωσαν πάντα οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς, αλλά και με το βαθμό έλλειψης υποστήριξης από κρατικούς φορείς.

«Υπήρχε μια έλλειψη αναγνώρισης, μια αορατότητα διάχυτη και σε όλο το φάσμα της. Δηλαδή ακόμα και σε κάτι επείγον όταν πήραμε τη ληξιαρχική πράξη γέννησης» - λεσβία
 «Δηλαδή στο προηγούμενο σχολείο δεν μου έδιναν σημασία. Δεν φαινόμενα καθόλου και δεν με υπολόγιζαν ως πατέρα των παιδιών μας» - γκέι

Συζήτηση

Τα ευρήματα της μελέτης αυτής υπογραμμίζουν μερικώς τις πολυποίκιλες εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων, αναγνωρίζοντας τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές σχετικά με την ταυτότητα φύλου ή/και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Αυτό, όμως, παραμένει και ένα κομμάτι που χρήζει περαιτέρω έρευνας και ανάλυσης. Μία από τις διαφορές που αναδεικνύεται από την παρούσα μελέτη σχετίζεται με το εύρημα της μη κρατικής υποστήριξης και συνιστά ταξική διάκριση ή διαφορά βάση τεχνογνωσίας. Οι Mirowsky και Ross (1998) έγραψαν εκτενώς για την θετική επιρροή της εκπαίδευσης και εξειδικευμένης γνώσης στην κοινωνική, προσωπική και επαγγελματική ζωή ενός ατόμου. Αναφέρθηκαν στην επιρροή που έχει για την απόκτηση ελέγχου στη ζωή κάποιου, βοηθώντας το άτομο να ξεφύγει από καταστάσεις εξάρτησης. Παρομοίως, οι Schieman και Plickert (2008) έγραψαν πως η γνώση είναι δύναμη που έχει τη δυνατότητα να κινήσει ολόκληρους κρατικούς μηχανισμούς. Αυτές οι ιδέες και οι γνώμονες

εξερεύνησης της γνώσης και της εκπαίδευσης προέρχονται και από τη δουλειά του Freire (1968/1970), ο οποίος γράφει πως η γνώση οδηγεί στην κριτική σκέψη που βοηθάει στην ελευθερία διεκδίκησης δικαιωμάτων τα οποία καταπατώνται. Αντίστοιχα, η μελέτη αυτή μας δείχνει πως οι εξειδικευμένες γνώσεις και η δυνατότητα πρόσβασης σε πληροφόρηση οδηγούν σε μεγαλύτερη πιθανότητα διεκδίκησης, απόκτησης και αναγνώρισης δικαιωμάτων.

Ένα επιπλέον σημαντικό εύρημα από την παρούσα μελέτη είναι αυτό που καταλήγει στην κλίμακα υποστήριξης από το οικογενειακό περιβάλλον καταγωγής. Συγκεκριμένα, η μελέτη έδειξε πως η απόκτηση παιδιών λειτουργεί και ως μηχανισμός ανάπτυξης οικογενειακής συνείδησης που αυξάνει τα ποσοστά ή την πιθανότητα υποστήριξης. Οι Chambers και Gracia (2021) επικεντρώθηκαν σε βασικές αξίες που πρεσβεύει το οικογενειακό περιβάλλον και επισήμαναν πως η δημιουργία οικογένειας επιφέρει δύο βασικά κοινωνικά αποτελέσματα τα οποία οδηγούν σε μια πιο ήπια απεικόνιση των μη ετεροκανονικών οικογενειακών μορφών. Το πρώτο είναι η «επικύρωση» της ετεροκανονικότητας – η κοινωνία ιστορικά έχει δημιουργηθεί και εξελιχθεί βάση ιδεών που αναζητούν τη δημιουργία οικογένειας που συμβάλει στην εξέλιξη ενός κοινωνικού συνόλου οικονομικά, εκπαιδευτικά αλλά και δημογραφικά. Το δεύτερο αφορά στην ανθρώπινη ανάγκη για αναπαραγωγή, σε οποιαδήποτε μορφή, η οποία επηρεάζει και τις κοινωνικές νόρμες ενός συνόλου. Συνεπώς, και βάση των δεδομένων από την παρούσα έρευνα, η απόκτηση παιδιών κατά μία έννοια επικυρώνει τον οικογενειακό θεσμό στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα σε βαθμό που οι οικογένειες καταγωγής το εκλαμβάνουν ως επικύρωση ετεροκανονικότητας, και κατ' επέκτασιν αισθάνονται πιο άνετα και γνώριμα με αυτήν. Έτσι και ο βαθμός υποστήριξης αλλάζει στην κλίμακα. Τέτοια επιστημονικά αποτελέσματα τα βρίσκουμε και στη δουλειά ιστορικών που επικεντρώθηκαν στην εξέλιξη της οικογένειας στους 20^ο και 21^ο αιώνες, όπως της Αμερικανής ιστορικού Stephanie Coontz.

Ανεξάρτητα από την τροποποίηση του Άρθρου 1350 του Αστικού Κώδικα (Ν.5089/2024), που νομιμοποιεί την ισότητα στον γάμο και την αναγνώριση οικογενειακών σχέσεων μεταξύ παιδιών και γονέων, πολλά κενά συνεχίζουν να υφίστανται (Συγγραφέας & Συγγραφέας). Αρκετά από αυτά αφορούν στην ΙΥΑ αλλά και στις πολλαπλές διακρίσεις που βιώνουν άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Επιπλέον, είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε την αναγκαία χρονική περίοδο που χρειάζεται για ένα νόμο να εφαρμοστεί πλήρως, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και ενημέρωσης που χρειάζονται επαγγελματίες και φορείς ώστε να αποφευχθούν αποκλείσεις και διακρίσεις, είτε εκούσιες ή ακούσιες. Συνεπώς, μία τέτοια έρευνα αξίζει να επαναληφθεί έπειτα από λίγα χρόνια, ώστε να καταγράψει και τις αλλαγές που βιώνουν ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς μετά τις νομικές αλλαγές στην Ελλάδα το 2024.

Περιορισμοί

Η έρευνα αυτή σχεδιάστηκε με σκοπό τη συμπερίληψη ατόμων διαφόρων ταυτοτήτων φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Ωστόσο, το δείγμα έχει ελλείψεις και συνεπώς τα δεδομένα δεν θα έπρεπε να συσχετιστούν με άτομα που αυτό-προσδιορίζονται με ταυτότητες άλλες από άντρας, γυναίκα, γκέι, ομοφυλόφιλος, λεσβία, κουήρ, πανσέξουαλ, αμφιφυλικός/αμφιφυλική.

Ένας δεύτερος περιορισμός στη δειγματοληψία αφορά στις κοινωνικό-κρατικές συνθήκες της Ελλάδος. Το περιβάλλον στο οποίο ζουν οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς δεν είναι πάντοτε συμπεριληπτικό ή δεν εκλαμβάνεται ως συμπεριληπτικό. Συνεπώς και η επιθυμία κάποιου ατόμου να συμμετέχει στην έρευνα εξαρτάται από την ελευθερία και άνεση που αισθάνεται στην κοινωνία στην οποία μεγαλώνει τα παιδιά του. Ανεξάρτητα από αυτό, όμως, το δείγμα προήλθε από διάφορες γεωγραφικές τοποθεσίες στη χώρα με κύριες αυτές στο Ηράκλειο, Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα, αντιπροσωπεύοντας έτσι εμπειρίες όπως μορφοποιούνται σε διαφορετικά μέρη της χώρας.

Ένας επιπλέον περιορισμός αυτής της έρευνας είναι και η προσωπική εμπειρία του Επιστημονικά Υπεύθυνου, ο οποίος αυτό-προσδιορίζεται ως ομοφυλόφιλος και είναι ο ίδιος γονιός. Τρόποι αντιμετώπισης των ερευνητικών ρίσκων αυτής της προσωπικής τοποθέτησης συμπεριλαμβάνουν εποπτεία και συμμετοχή ερευνητικής ομάδας στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου όσον αφορά στην ανάλυση και διερμηνεία των ερευνητικών ευρημάτων.

Συμπέρασμα

Η ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα είναι μία κοινωνική πραγματικότητα για την οποία γνωρίζουμε πολύ λίγα στην Ελλάδα. Υπάρχουν πολλαπλές και ποικίλες διαφορές μεταξύ των εμπειριών ΛΟΑΤΚΙ+ γονέων και αυτών βάση των δυαδικών προτύπων. Το συγκεκριμένο πεδίο έρευνας θα πρέπει να αποτελέσει κεντρικό άξονα για την κοινωνική εργασία, βάση των αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κοινωνική εργασία παίζει σημαντικό ρόλο όχι μόνο στην υποστήριξη ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και των οικογενειών τους, αλλά και στην τοπική και εκπαιδευτική ανάπτυξη της κοινωνίας. Είναι σημαντικό για την κοινωνική εργασία να συμμετέχει ενεργά στην εφαρμογή νόμων που προασπίζουν τα δικαιώματα ατόμων, και στην υποστήριξη προληπτικών μέτρων για την αποφυγή διακρίσεων και προκαταλήψεων σχετικά με τη ΛΟΑΤΚΙ+ γονεϊκότητα, βάση της παρούσας έρευνας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Averett, P., Nalavany, B., & Ryan, S. (2009). An evaluation of gay/lesbian and heterosexual adoption. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 129-151.
- Balasubramaniam, H., & Alex, J. (2024). Internalised Homophobia and Interpersonal Relationship: A Systematic Review. *International Journal of Indian Psychology*, 12(1), 293-303.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589-597.
- Brill, S., & Pepper, R. (2022). *The Transgender Child: A Handbook for Parents and Professionals Supporting Transgender and Nonbinary Children*. Cleis Press.
- Cadwell, S. (1991). Twice removed: The stigma suffered by gay men with AIDS. *Smith College Studies in Social Work*, 61(3), 236-246.
- Chambers, D., & Gracia, P. (2021). *A sociology of family life: Change and diversity in intimate relations*. John Wiley & Sons.
- Chard, A. N., Finneran, C., Sullivan, P. S., & Stephenson, R. (2015). Experiences of homophobia among gay and bisexual men: results from a cross-sectional study in seven countries. *Culture, Health & Sexuality*, 17(10), 1174-1189.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *The Sage handbook of qualitative research*. sage.
- dickey, L. M., Ducheny, K. M., & Ehrbar, R. D. (2016). Family creation options for transgender and gender nonconforming people. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 3, 173-179. Doi.org/10.1037/sgd0000178
- Downing, J., Richardson, H., Kinkler, L., & Goldberg, A. (2009). Making the decision: Factors influencing gay men's choice of an adoption path. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 247-271.
- Dreyer, Y. (2007). Hegemony and the internalisation of homophobia caused by heteronormativity. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 63(1), 1-18.
- Dunlap, M. C. (1989). AIDS and Discrimination in the United States: Reflections on the Nature of Prejudice in a Virus. *Vill. L. Rev.*, 34, 909.
- Erich, S., Hall, S. K., Kanenberg, H., & Case, K. (2009). Early and late stage adolescence: Adopted adolescents' attachment to their heterosexual and lesbian/gay parents. *Adoption Quarterly*, 12(3-4), 152-170.

- Farr, R. H., Vázquez, C. P., & Patterson, C. J. (2020). LGBTQ Adoptive Parents and their Children. In A.E. Goldberg & K.R. Allen (Eds.), *LGBTQ-Parent Families* (pp. 45-64). Switzerland: Springer Nature Switzerland.
- Farr, R. H., & Goldberg, A. E. (2018). Same-sex relationship dissolution and divorce: How will children be affected? In A.E. Goldberg & A. Romero (Eds.), *LGBTQ divorce and relationship resolution: Psychological and legal perspectives and implications for practice* (pp.151-172). Oxford University Press.
- Freire, P. (1970/2000). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
- Folbre, N. (2021). *The rise and decline of patriarchal systems: An intersectional political economy*. Verso Books.
- Gartrell, N., Bos, H., & Koh, A. (2018). National longitudinal lesbian family study—Mental health of adult offspring. *Pediatrics*, 126, 1-10.
- Goldberg, A. E. (2010). *Lesbian and gay parents and their children: Research on the family life cycle*. American Psychological Association.
- Goldberg, A. E. (2009). Lesbian and heterosexual preadoptive couples' openness to transracial adoption. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(1), 103-117.
- Goldberg, A. E., Gartrell, N. K., & Gates, G. J. (2014). Research report on LGB-parent families. The Williams Institute. Available at: <https://escholarship.org/uc/item/7gr4970w>
- Goldberg, A. E., & Conron, K. J. (2018). How many same-sex couples in the U.S. are raising children? The Williams Institute. Available at: <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/research/parenting/how-many-same-sex-parents-in-us/>
- Hanekom, J. (2021). Internalised Homophobia: Correlations With Depression, Anxiety, Suicidal Ideation and Coming Out Age in the Gay, Lesbian, and Bisexual Community of Aotearoa New Zealand. Available at: <https://openrepository.aut.ac.nz/items/676f5646-6796-48d9-9fe0-2b4ef0ba3ec1>
- Hochschild, A. R. (1975). Disengagement theory: A critique and proposal. *American Sociological Review*, 40(5), 553-569.
- Jagose, A. (1996). *Queer theory: An introduction*. NYU Press.
- Kuvalanka, K., Allen, S., Munroe, C., Goldberg, A. E., & Weiner, J. (2018). The experiences of sexual minority mothers with trans* children. *Family Relations*, 67(1), 70-87. Doi.org/10.1007/s10964-008-9327-2

- Lamb, M. E. (2012). Mothers, fathers, families, and circumstances: Factors affecting children's adjustment. *Applied Developmental Science, 16*, 98-111. Doi.org/10.1080/10888691.2112.667344
- Lev, A. I. (2013). *Transgender emergence: Therapeutic guidelines for working with gender-variant people and their families*. Routledge.
- Lev, A. I. (2010). How queer!—The development of gender identity and sexual orientation in LGBTQ-headed families. *Family process, 49*(3), 268-290.
- Lev, A.I. (2004). *The complete lesbian & gay parenting guide*. Berkley.
- Malpas, J. (2006). From otherness to alliance: Transgender couples in therapy. *Journal of GLBT Family Studies, 2*(3-4), 183-206.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. Sage publications.
- Mezey, N. J. (2015). *LGBT families*. Sage.
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (1998). Education, personal control, lifestyle and health: A human capital hypothesis. *Research on Aging, 20*(4), 415-449.
- Noble, J., Kippax, S., & Crawford, J. (1995). Some demographic correlates of HIV/AIDS-related discrimination. *Australian Journal of Social Issues, 30*(3), 310-324.
- Ong, C., Tan, R. K. J., Le, D., Tan, A., Tyler, A., Tan, C., Kwok, C., Banerjee, S., & Wong, M. L. (2021). Association between sexual orientation acceptance and suicidal ideation, substance use, and internalised homophobia amongst the pink carpet Y cohort study of young gay, bisexual, and queer men in Singapore. *BMC Public Health, 21*(1), 971.
- Petray, T. (2023). Gender, Sexuality and Families. *Exploring Sociology in the Antipodes: Introduction to Sociology—1st Australian Edition*.
- Patterson, C. J., & Goldberg, A. E. (2016). *Lesbian and gay parents and their children*. National Council on Family Relations. Policy Brief.
- Perry, J. R. (2017). *Promising practices for serving transgender and non-binary foster & adoptive parents*. The Human Rights Campaign Foundation.
- Pertman, A. (2011). *Adoption Nation: How the Adoption Revolution is Transforming Our Families--and America*. Harvard Common Press.

- Pinsof, W. M. (2002). The death of “till death us do part”: The transformation of pair-bonding in the 20th century. *Family process*, 41(2), 135-157.
- Reuter, M., Keyes, M., Iacono, W. G., & McGue, M. (2009). Family interactions in adoptive compared to nonadoptive families. *Journal of Family Psychology*, 23, 58—66. Doi.org/10.1037/a0014091
- Schieman, S., & Plickert, G. (2008). How knowledge is power: Education and the sense of control. *Social Forces*, 87(1), 153-183.
- Smith, J. A. (2011). Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis. *Health Psychology Review*, 5(1), 9-27.
- Takács, J., Szalma, I., & Bartus, T. (2016). Social attitudes towards adoption by same-sex couples in Europe. *Archives of Sexual Behavior*, 45, 1787-1798. Doi.org/10.1007/s10508-016-0691-9
- Tregeagle, S., & Darcy, M. (2008). Child welfare and information technology: Today’s challenge, *British Journal of Social Work*, 38 (1), 1481-98. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm048>
- Vecho, O., Pateat, V.P., & Schneider, B. (2016). Adolescents’ attitudes toward same-sex marriage and adoption in France. *Journal of GLBT Family Studies*, 12, 24-45. Doi.org/10.1080/1550428X.2015.1040530
- Webber, G., Yowell, P., & Ekins, R. (2018). *Legislated Rights: Securing Human Rights through Legislation*. Cambridge University Press.
- Πεντάρης, Π., & Οικογένειες Ουράνιο Τόξο. (2024). Οικογένειες με ΛΟΑΤΚΙ+ Γονείς στην Ελλάδα: Οι Εμπειρίες των Γονέων. Ερευνητική Αναφορά, Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, Ελλάδα & Goldsmiths University of London, UK. Διαθέσιμη εδώ: <http://www.rainbowfamiliesgreece.com/research.html>

The lived experiences of LGBTQIA+ parents in Greece

Pentaris Panagiotis¹,

¹ Associate Professor of Social Work and Thanatology, Department of Social, Therapeutic and Community Studies, Goldsmiths

ABSTRACT

On February 15th, 2024, the Act 5089/2024 came to legalise marriage for all persons, regardless of gender identity or sexuality, and to recognise familial bonds and relationships between LGBTQIA+ parents and their children. This new Law identifies the rights of children with LGBTQIA+ parents, and people self-identifying as LGBTQIA+, to seize state and institutional oppression and discrimination on the grounds of gender identity and sexuality. This paper reports on 73 semi-structured interviews with LGBTQIA+ parents in Greece, during the period of June and October 2023, with the study being completed in January 2024. The study focused on the lived experiences of LGBTQIA+ parents in Greece, and the data shows three categories: support, inclusion, and challenges. Specifically, data shows that LGBTQIA+ parents receive support from NGOs and their circle of friends, but not as much from the State or the family of origin. The study also shows that parents are always concerned about school environments and the degree of inclusivity and visibility their children and families experience. Lastly, the study highlights the challenges LGBTQIA+ parents experience, primarily due to the legal disenfranchisement of their families. Many of the challenges are addressed with the recent changes in legislation, while others pertain. This is the very first qualitative study with LGBTQIA+ parents in Greece, of this size, and it aims to add value to the knowledge-base of social work, especially given the legal recognition of the right of same-sex couples and LGBTQIA+ people to adopt children.

Key-words: LGBTQIA+, parenting, inclusivity, children, equity

Correspondence: Dr. Panagiotis Pentaris, Panagiotis.Pentaris@gold.ac.uk